

KAPITTEL 2

Strengare enn jussen? Ei samanlikning av reglane om identifisering i presseetikken og pressejussen

Ellen Lexerød Hovlid

Professor, Høgskulen i Volda

Charlotte Loxley Helleland

Høgskulelektor, Høgskulen i Volda

Samandrag: Eit av dei vanskelegaste spørsmåla ein redaksjon kan stå overfor, er spørsmålet om dei skal identifisere ein person som er involvert i ei straffesak, eller ikkje. Dette har vi reglar om i både presseetikken og pressejussen. I denne artikkelen blir dei presseetiske og juridiske reglane drøfta og samanlikna. Føremålet med artikkelen er å etterprøve påstanden om at presseetikken er strengare enn jussen på dette området. Konklusjonen i artikkelen er at reglane er svært like, både når det kjem til kva slags moment som blir vektlagt, og kor stor vekt dei ulike momenta har. Presseetikken kan likevel vere strengare når det gjeld identifisering på dei seinaste stadia av straffesaka. Til gjengjeld ser pressejussen ut til å gjere større skilnad enn presseetikken mellom identifisering i form av berre namn og identifisering i form av både namn og bilde.

Nøkkelord: presseetikk, pressejuss, Ver Varsam-plakaten, ærekrenking, identifisering, straffesak

Abstract: One of the most difficult questions faced in the editorial room is whether to identify a person involved in a criminal case. Rules for this exist in both journalistic codes of ethics and standards and in media law. In this article we discuss the ethical and legal rules, before finally comparing them. The purpose of the article is to verify the claim that journalistic ethics is stricter than the legal system in

Sitering: Hovlid, E. L. & Helleland, C. L. (2022). Strengare enn jussen? Ei samanlikning av reglane om identifisering i presseetikken og pressejussen. I B. K. Fonn, E. L. Hovlid & B. R. Mathisen (Red.), *Presse, profesjon og politikk. Festskrift til Paul Bjerke* (Kap. 2, s. 37–61). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.169.ch2>

Lisens: CC BY-ND 4.0

this area. The conclusion in the article is that the rules are very similar, both concerning the specific criteria they emphasize and the weight that different criteria have. Journalistic ethics is, however, stricter when it comes to identifying persons in late stages of a criminal case. On the other hand the legal system seems to make a clearer distinction between identifying a person simply by name, or by both name and image.

Keywords: ethics of journalism, media law, code of conduct, defamation, identification, criminal law

Innleiing og problemstilling

Journalistar må følge både pressejussen og presseetikken. Juss og etikk er to forskjellige normsystem som begge regulerer kva pressa kan publisere. Dei to systema har felles opphav og formål, i den forstand at begge systema søker å normere korleis pressa skal handtere kollisjonen mellom pressefridomen og andre interesser og omsyn. Men presseetikken har også eit anna formål: å hindre meir statleg regulering av pressa. Pressa vil passe på seg sjølv. For å få gjere det må den vise at den har eit godt nok system for sjølvdisiplin. Presseetikken må vere «streng nok». Blir presseetikken for «sløv» eller «mild», risikerer pressa at staten meiner det er nødvendig å gripe inn med strengare reglar (jf. t.d. Grimstad, 2008, s. 297; Raaum, 2003, s. 41). Pressens Faglige Utvalg (PFU) ser ut til å erkjenne dette. Utvalet har sagt at presseetikken «er og må være strengere enn jussen».¹ Fleire forfattarar samanliknar presseetikken og pressejussen, og konkluderer også med at presseetikken er strengare enn jussen.²

Eitt av Paul Bjerkes forskingsfelt har vore presseetikk og PFU. Mellom anna har han vore oppteken av tilhøvet mellom presseetikken og pressejussen, og då særleg påstanden om at etikken er strengare enn jussen. I 2018 publiserte Bjerke artikkelen «Strengere enn jussen?» i *Norsk Medietidsskrift* saman med jurist Ellen Lexerød Hovlid ved Høgskulen i

1 PFU-sak 251/08 og 236/11.

2 Sjå til dømes Øy (2013, s. 36), som skriver at «de etiske retningslinjene på så godt som alle punkter står i god avstand fra de juridiske grenser». Sjå også Brurås (2020, s. 24), som skriv at dei presseetiske reglane «er på flere punkter mer restriktive enn jussen». Helle og Strømme (2016, s. 13) samanliknar gjennom heile boka pressejussen med dei enkelte punkta i VerVarsamplakaten, og konkluderer med at presseetikken vil «kunne gå lenger og være strengere enn det som følger av rettsreglene på det aktuelle området». Åpenhetsutvalget skriv tilsvarande at «[p]resseetikken gir som regel strengere normer enn loven» (NOU 2019: 10, s. 36).

Volda (Hovlid & Bjerke, 2018). I artikkelen analyserte dei saker som har vore handsama av både domstolane og PFU. Konklusjonen var at desse sakene *ikkje* kan nyttast som argument for at presseetikken *generelt* er strengare enn jussen. Det mest vanlege er at domstolane og PFU kjem til *same* resultat. Talet på saker som har vore behandla i begge system, er dessutan veldig lågt, så det er vanskeleg å trekke sikre konklusjonar på grunnlag av materialet.

Undersøkinga gav likevel ei viss støtte for påstanden om at presseetikken er strengare enn jussen på *enkelte område*. Eitt av desse områda var identifisering av straffedømde personar. Denne konklusjonen baserte seg på ein analyse av rettsreferatsaka frå 2011, der retten kom til at identifisering ikkje var ulovleg, medan avisa vart felt i PFU.³ Vi vil no sjå nærare på dei juridiske og presseetiske reglane for identifisering i straffesaker. Var rettsreferatsaka berre eit enkeltståande tilfelle? Eller *er* presseetikken verkeleg strengare enn jussen på dette området? I så fall: på kva måte? Dette har ikkje blitt systematisk undersøkt tidlegare, iallfall ikkje i nyare tid.

Ver Varsam-plakaten har eit eige punkt om identifisering i straffesaker. I punkt 4.7 heiter det at journalistar skal vere varsame med identifisering. Identifisering kan likevel vere akseptabelt etter ei konkret heilskapsvurdering der fleire moment kjem inn (jf. Brurås, 2020, s. 255; Helle & Strømme, 2016, s. 168).

I pressejussen finst det ikkje noko tilsvarende føresegn som i Ver Varsam-plakaten punkt 4.7. Spørsmålet om identifisering i straffesaker blir vurdert etter dei generelle reglane om *ærekrenkingar*. Ærekrenkingar vart avkriminalisert med den nye straffelova av 2015. Journalistar kan dermed ikkje lenger bli dømt til *straff* for ærekrenking, men dei kan framleis bli dømt til å betale *oppreisning*. Dette er regulert av skadeserstatningslova § 3-6a. Etter denne føresegna må det også gjerast ei konkret heilskapsvurdering.

Som vi ser, blir altså spørsmålet om identifisering i både presseetikken og pressejussen avgjort av ei *heilskapsvurdering*. I denne artikkelen stiller vi tre spørsmål til denne heilskapsvurderinga:

---

3 PFU-sak 11/006.

- 1) *Kva for moment er relevante i heilskapsvurderinga i pressejussen og presseetikken?*
- 2) *Kor stor vekt har dei ulike momenta i heilskapsvurderinga i pressejussen og presseetikken?*
- 3) *Kan ein ut frå dette seie noko om presseetikken er strengare enn pressejussen når det kjem til identifisering i straffesaker?*

Ein kan spørje kvifor ei slik samanlikning og undersøking av kven som er «strengast», er interessant og viktig. Vi meiner det er viktig av fleire grunnar. På overordna nivå er det viktig fordi PFU (og fleire forfattarar) som nemnt meiner at presseetikken «må være» strengare enn jussen for å unngå meir statleg styring. Dette utgjer delar av legitimitetsgrunnlaget til presseetikken. Dersom det viser seg å ikkje stemme, kan det altså svekke legitimiteten til presseetikken.

Ei samanlikning av dei presseetiske og rettslege reglane vil dessutan vere relevant for diskusjonen om kor stor vekt domstolane skal legge på presseetikken. Rettsvitskapleg forskning viser at bruken av uttaler frå PFU i norske domstolar varierer (Hovlid, 2017, s. 279). Pressa sjølv meiner uttaler frå PFU *ikkje* bør vektleggast i dei tilfella presseetikken taler for å felle pressa. Grunngevinga for dette synspunktet er nettopp at dei presseetiske normene er strengare enn dei rettslege, og då bør dei ikkje leggst særleg vekt på av domstolane (Øy, 1996). Viser det seg at presseetikken ikkje er strengare enn jussen på dette området, fell denne grunngevinga bort.

Når det gjeld spørsmålet om identifisering spesielt, er dette interessant å undersøke, fordi denne vurderinga har blitt omtalt som «presseetikkenes vanskeligste felt» (Kvam & Røssland, 1998, s. 30). Også PFU har uttalt at spørsmål knytt til identifisering er «blant de vanskeligste en redaksjon må ta stilling til».⁴ Mange har undra seg over kva slags vurderingar som ligg til grunn for dei ulike vala som pressa tek (Brurås, 2020, s. 256). I nyare tid har mange redaksjonar byrja å publisere grunngevingar for kvifor dei vel å identifisere ein straffefølgd person (sjå t.d.

---

4 PFU-sak 228/13.

forklaringa frå *Aftenposten* på kvifor dei identifiserte den drapssikta etter moskéskytinga i Bærum i 2019 (Strøm-Gundersen, 2019)). Når redaksjonane så ofte ser det naudsynt å forklare vala sine i slike saker, viser det at spørsmåla er krevjande. Ei nærare analyse av reglane på dette området vil difor vere nyttig.

I det følgjande vil vi først diskutere om pressejuss og presseetikk i det heile kan samanliknast. Deretter vil vi gjere greie for kva metode vi har nytta ved samanlikninga. Vidare vil vi drøfte dei to første problemstillingane våre ut frå pressejussen. Så drøftar vi dei same spørsmåla ut frå presseetikken. Til slutt føretek vi ei samanlikning og trekker ein konklusjon med omsyn til det tredje spørsmålet vårt.

Eit eige spørsmål er kva som reknast som identifisering og kva som er tilstrekkeleg anonymisering (sjå t.d. Helle & Strømme, 2016, s. 166–167). Dette spørsmålet avgrensar vi mot. Når vi skriv om identifisering i denne artikkelen, siktar vi til publisering av namn og/eller bilde.

Kan pressejuss og presseetikk samanliknast?

Sjølv om det er fleire grunnar til at det i teorien er interessant å samanlikne pressejuss og presseetikk, gjenstår framleis spørsmålet om dei to normsystema faktisk *kan* samanliknast, eller om det er for store skilnadar mellom dei til at det er mogleg.

Det er på det reine at det er mange skilnadar mellom det presseetiske og pressejuridiske systemet. Grunnleggande skilnadar er normene sine formål, staten si rolle ved utforming og handheving av normene, sakshandsaminga i systema, forholdet til faktum og bevis, grundigheit i dei skriftlege vurderingane og sanksjonane (nærare om desse skilnadane, sjå Hovlid & Aarli, 2020, kap. 3). Ein kan også hevde at presseetikken skil seg frå pressejussen ved at den i større grad har en innebygd usikkerheit og ambivalens (Brurås, 2010). Presseetikk *er* diskusjon, refleksjon og skjønning, og den kan ikkje forenklast gjennom detaljerte reglar. Difor har mange vore skeptiske til utviklinga dei seinare åra, då Ver Varsam-plakaten stadig har fått fleire punkt og blitt meir detaljert (sjå t.d. Aarli-Grøndalen & Silvola, 2020).

Utviklinga av rettsreglane har gått i motsett retning: etter påverknad frå Den europeiske menneskerettsdomstolen (heretter EMD) har pressejussen utvikla seg til eit rettsområde prega av breie, skjønnsmessige vurderingar (om denne utviklinga, sjå t.d. Wessel-Aas, 2014). I dag peiker fleire på at presseetikken er *meir* detaljert enn pressejussen (Brurås, 2020, s. 24; NOU 2011: 12, s. 22). Reglane om identifisering illustrerer dette tydeleg. Som påpeika i innleiinga inneheld Ver Varsam-plakaten eit eige punkt om identifisering, medan spørsmål om identifisering i jussen blir handsama under dei generelle reglane om ærekrenkingar.

Trass i desse skilnadane er det på det reine at det juridiske og presseetiske systemet også har mange likskapar og fellestrekk: I begge normsystema står dei *skrivne normene* sentralt (lovene og Ver Varsam-plakaten), og begge normsystema har eit *handhevsorgan* (domstolane og PFU). Fleire har også peika på at systema dei siste tiåra har blitt meir og meir like, og at presseetikken har blitt meir og meir «jussifisert» eller «juridifisert» (Røssland, 1999, s. 252; Grimstad, 2008, s. 297; Raaum, 2003, s. 104). Denne juridifiseringa har skjedd på fleire måtar: strammare sakshandsaming i PFU, strengare og meir formaliserte prosedyrar, større effektivitet og meir føreseieleg presseetikk. Under neste punkt vil vi vise at også den *metoden* PFU nyttar når utvalet tek stilling til presseetiske spørsmål, liknar på den juridiske metoden.

Fordi det er så mange likskapar mellom presseetikken og pressejussen, meiner vi det er både mogleg og fornuftig å samanlikne dei to systema, slik mange andre har gjort før oss. At Ver Varsam-plakaten har eit spesifikt punkt om identifisering, medan lovføresegna rettar seg mot ærekrenkingar generelt, er etter vårt syn heller ikkje til hinder for ei samanlikning. All den tid både dei presseetiske og rettslege reglane munnar ut i ei konkret heilskapsvurdering, kan reglane samanliknast.

Metode

I denne artikkelen nyttar vi same metode som Bjerke og Hovlid gjorde i artikkelen i *Norsk medietidsskrift*. Det vil seie at det juridiske materialet blir analysert ut frå alminneleg juridisk metode. Juridisk metode går ut på at ein finn fram til dei relevante *rettskjedefaktorane* (lover, forarbeid,

rettspraksis osv.), tolkar desse og samanstiller dei til ein *rettsregel* (Mæhle & Aarli, 2016). Rettsregelen er uttrykk for *gjeldande rett*. Om ei rettsleg avgjersle ikkje er basert på juridisk metode, vil ho ikkje stå seg ved klage til eit overordna organ. Opplæring i juridisk metode er difor det viktigaste på jusstudiet, og det er skrive mange bøker og artiklar om temaet (sjå t.d. Høgberg & Sunde, 2019; Aarli & Mæhle, 2018).

På ulike rettsområde kan ulike rettskjelder vere relevante. Når det kjem til identifisering i straffesaker, er det lovteksta (skadeserstatningslova § 3-6a) og rettspraksis som er dei mest relevante rettskjeldefaktorene. Med rettspraksis er det meint avgjersle frå domstolane, då først og fremst dommar frå Høgsterett og EMD. Dommar frå underrettane (lagmannsrettane og tingrettane) har mindre vekt og er mindre relevante. Jo nyare avgjersla er, jo større vekt har ho også.

Det finst ingen fast metode for å finne fram til «gjeldande presseetikk». Journaliststudentar får inga opplæring i «presseetisk metode». PFU har heller ingen metodiske reglar dei må følgje for at avgjersla deira skal bli godtakeken av eit overordna organ. Likevel er PFU tent med å ha ei konsekvent tilnærming til saker over tid, for på den måten å skape ein føreseieleg etikk og tillit til systemet. Ein kan difor spore ein slags «presseetisk metode» i uttalene frå utvalet. Brurås påpeikar at det har skjedd ei utvikling i denne metoden, og at denne utviklinga er ein del av juridifiseringa av presseetikken. Han meiner PFU no arbeider «i pakt med juridisk metode» (Brurås, 2010). Brurås viser til at PFU nyttar både legalitetsprinsippet (prinsippet om at ingen skal straffast/fellast utan heimel i lov), anklageprinsippet (prinsippet om at domstolane berre skal ta stilling til forhold som er brakt inn for retten) og kontradisjonsprinsippet (prinsippet om at begge partar får presentere sine argument før avgjerd blir tekne).

Brurås viser også til at PFU opererer med ei form for «rettskjelder». PFU sine «rettskjelder» er Ver Varsam-plakaten og presedens frå tidlegare avgjersler som utvalet har avsagt. Dette materialet beskriv ifølgje Brurås «den presseetiske *idealtilstand* i vårt land, ved at den forteller hvilke standarder som gjelder for god presseskikk» (Brurås, 2020, s. 20–21). Det er difor desse kjeldene Brurås nyttar i si mykje brukte lærebok *Etikk for journalister*. Det same gjer Helle og Strømme i si bok *Kommentarutgave*

til *Vær Varsom-plakaten*. Det er også ein slik metode vi brukar når vi drøftar dei presseetiske reglane for identifisering i straffesaker.

Sjølv om enkelte ønsker seg ein klarare presseetisk metode som liknar endå meir på den juridiske (Venli, 2022), har den juridiske og presseetiske metoden etter vårt syn mange fellestrekk allereie i dag. Dette styrker konklusjonen vår frå førre punkt om at pressejuss og presseetikk kan samanliknast.

Med omsyn til metoden i denne artikkelen er det nødvendig å peike på at det finst svært mange saker frå PFU som gjeld identifisering. Eit søk på «brot» og «ikkje-brot» i PFU-basen på punkt 4.7 gav oss til saman 322 treff (107 brot og 215 ikkje-brot). Vi har vore nøydde til å gjere eit utval av desse avgjerslene. Fordi presseetikken er dynamisk og kan endre seg, har vi hatt særleg søkelys på dei nyaste sakene, det vil seie sakene frå 2021. Søkefunksjonen i PFU-basen har vist seg å vere ustabil, difor har vi også sjølv henta fram ein del av sakene frå 2021. I tillegg til desse nye sakene har vi teke føre oss nokre av dei sakene som blir trekte fram som sentrale i presseetisk litteratur (Helle & Strømme, 2016, s. 163–176; Brurås, 2020, s. 255–267).

Heilskapsvurderinga i pressejussen

Innleiing

Reglane om ærekrenkingar i skadeserstatningslova § 3-6a er særst relevante for journalistar. Dei handlar om *skuldingar*. Ei straffesak inneheld per definisjon ei skulding. Påtalemakta skuldar ein borgar for å ha gjort noko kriminelt. Når journalistar formidlar informasjon om ei straffesak, formidlar dei skuldingar frå påtalemakta. Dermed er reglane om ærekrenkingar relevante for desse tilfella.⁵

Ifølgje skadeserstatningslova § 3-6a kan ei skulding vere lovleg etter ei totalvurdering (totalvurderinga kallast *rettsstridsvurdering* med juridisk terminologi). Føresegna listar opp ei rekke moment som er relevante i

5 Reglane om privatlivets fred er også viktige for journalistar, men er ikkje relevante når det kjem til identifisering i straffesaker. Opplysingar om at det er innleia straffesak mot nokon, reknast ikkje som private opplysingar. Nærare om dette, sjå til dømes Hovlid (2015, s. 153–156).

denne vurderinga. Lista er basert på praksis frå EMD. EMD har også laga ei liste over relevante moment i ærekrenkingssaker.⁶ Fordi EMD legg føringane for norsk rett på dette området, og fordi det finst fleire og nyare saker om temaet frå EMD enn frå norske domstolar, er det avgjersler frå EMD som vil få størst fokus i denne artikkelen.

Vi vil no gå gjennom momentlista til EMD og drøfte korleis dei ulike momenta gjer seg gjeldande i saker som gjeld identifisering av personar som vert straffefølgde. Deretter vil vi seie noko om kor stor vekt dei ulike momenta har i totalvurderinga.

Kva for moment er relevante?

Bidrag til ein debatt av allmenn interesse

Det første momentet på EMD si liste er informasjonens allmenne interesse. Straff er det sterkaste verkemiddelet staten kan ta i bruk overfor sine borgere. Difor er det viktig at pressa følgjer med på korleis staten brukar dette verkemiddelet (Hovlid & Aarli, 2020, s. 245). Ei straffesak er dermed av allmenn interesse. Det har EMD uttrykkeleg uttalt: «The public do, in principle, have an interest in being informed – and in being able to inform themselves – about criminal proceedings».⁷

Domstolen peikar likevel på at den allmenne interessa varierer. Ikkje alle straffesaker har like stor allmenn interesse, og i alle fall ikkje *identiteten* til den personen som saka gjeld. Som eksempel på faktorar som kan påverke graden av allmenn interesse, nemner EMD *kven* straffesaka gjeld, og *kva* saka handlar om.

Den første faktoren, *kven* saka gjeld, skil domstolane ut til eit eige moment, som vi drøftar under neste punkt.

Den andre faktoren, *kva* saka handlar om, siktar til *kva* slags *type lovbro*t det er snakk om – «the nature of the offence». Når domstolane vurderer dette, ser dei ikkje generelt på strafferamma for denne type lovbrot, men dei går inn i den konkrete saka og det aktuelle lovbrotet.

6 Lista vart brukt for første gong i Axle Springer AG mot Tyskland 2012 §§ 89–95. Seinare har ho blitt brukt i ei rekke saker, med enkelte variasjonar. Sjå til dømes Axle Springer Se og RTL Television GmbH mot Tyskland 2017.

7 Axle Springer AG mot Tyskland 2012 § 96.

Avgjersla *Axel Springer AG mot Tyskland* illustrerer dette. Saka gjaldt ein skodespelar som var arrestert for bruk av ei mindre mengde kokain. EMD la til grunn at dette ikkje var ei ubetydeleg handling, fordi kokain er eit hardt stoff.⁸ Samstundes var handlinga ikkje veldig alvorleg, fordi mengda kokain var lita og fordi skodespelaren berre nytta kokainen til personleg bruk. Domstolen peika på at denne type kriminalsaker er det svært mange av i rettssystemet.

Skodespelaren i *Axel Springer*-saka hadde vore straffa for ei liknande handling tidlegare. Det la EMD lite vekt på, fordi det berre dreidde seg om éi tidlegare handling, og denne handlinga var nokre år sidan. Når domstolen påpeiker dette, kan det tyde på at tidlegare straff ville vore eit relevant moment, dersom det hadde dreidd seg om fleire og nyare handlingar.

Den omtalte sin status

EMD gjentek stadig at skiljet mellom offentlege personar og private personar er relevant når ytringsfridomen skal vegast mot andre interesser.⁹ Domstolen forklarar dette skiljet med at omtale av offentlege personar, til dømes politikarar, oftare har allmenn interesse enn omtale av private personar. Det er med andre ord den allmenne interessa som ligg bak dette momentet (meir om dette, sjå t.d. Hovlid & Aarli, 2020, s. 117). Kategoriane offentlig og privat person er ikkje sjølvstendige moment, dei er berre hjelpemiddel i vurderinga av den allmenne interessa. Det er ikkje all informasjon om offentlege personar som kan publiserast,¹⁰ og motsett er private personar ikkje verna mot all publisering.¹¹

Spørsmålet blir dermed om personen har ei slik rolle i samfunnet at informasjon om moglege straffebrot er av allmenn interesse. Dette spørsmålet må også vurderast konkret. I den nemnde saka *Axel Springer AG mot Tyskland* var den omtalte ein kjend skodespelar som var arrestert for bruk av kokain. EMD la vekt på at skodespelaren lenge hadde hatt

8 Axel Springer AG mot Tyskland 2012 § 100.

9 Sjå til dømes Axel Springer AG mot Tyskland 2012 § 91.

10 Rt. 2007 s. 687 (Big Brother) er eit eksempel på at kjende personar også kan ha krav på vern på mot publisering.

11 Rt. 2008 s. 489 (Plata) er et eksempel på at ein privatperson måtte tole publisering.

hovudrolla som politimeister i ein kjend tv-serie.¹² Dette auka den allmenne interessa knytt til opplysingane om at han var arrestert for bruk av narkotika.

Tilsvarande har EMD konkludert med at ein profilert høgreekstremist,¹³ ein fabrikkdirektør¹⁴ og en notorisk kriminell¹⁵ var offentlege personar som i større grad måtte tole identifisering enn private personar. Ein alminneleg lærar,¹⁶ hjelpepleiar¹⁷ og arbeidar¹⁸ har domstolen derimot rekna som ordinære personar med større krav på vern mot identifisering.

Tidlegare åtferd frå den omtalte

Under dette momentet legg domstolane vekt på om personen har eksponert seg sjølv og stilt opp mykje i offentlegheita tidlegare, eller om han eller ho har forsøkt å beskytte seg sjølv mot eksponering. Sjølv om personen har samarbeidd med pressa tidlegare, har vedkomande framleis krav på personvern. Personvernet er likevel redusert for personar som har «actively sought the limelight». Dei må difor lettare tole å bli identifisert i pressa. Til dømes hadde skodespelaren i *Axel Springer AG mot Tyskland* eksponert privatlivet sitt i ei rekke intervju. EMD uttalte at forventninga hans om personvern difor var «henceforth reduced».¹⁹ I ei anna avgjersle som også gjaldt Axel Springer-forlaget, *Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland*, var situasjonen motsett: EMD la vekt på at personen «never sought to contact the media nor make any public comments».²⁰

12 Axle Springer AG mot Tyskland 2012 § 99.

13 News Verlags GmbH & Co KG mot Austerrike 2000 § 54.

14 Verlagsgruppe News GmbH mot Austerrike nr. 2 2006 § 36.

15 White mot Sverige 2006 § 28.

16 Sciacca mot Italia 2005 § 29.

17 Bédat mot Sveits 2016 § 76.

18 Nikolaishvili mot Georgia 2009 § 123.

19 Axle Springer AG mot Tyskland 2012 § 101.

20 Axle Springer Se og RTL Television GmbH mot Tyskland 2017 § 53.

Metode brukt for å skaffe opplysingane og sanninga til opplysingane

Dette momentet handlar om korleis journalistane får tak i opplysingane og grunnlaget dei har for påstandane sine. Informasjon om identiteten til personar som vert straffeforfølgde, får journalistane ofte frå påtalemakta. Dei kan finne identiteten gjennom å lese siktingar, tiltaleavgjerder eller dommar. Journalistar har ikkje noko lovfesta krav på innsyn i siktingar (Aarli, 2021, s. 128), men tiltaleavgjerder er i utgangspunktet offentlege.²¹ Domsslutninga (konklusjonen i saka) er alltid offentleg (jf. straffeprosesslova § 28 tredje ledd). Domspremissane (grunngevinga for dommen) er også som hovudregel offentlege, men dei kan vere heilt eller delvis unntekne frå offentlegheit på ulike grunnlag (nærare om dette, sjå Aarli, 2021, s. 161–162).

Journalistane kan også få opplysingar direkte frå politiet eller påtalemakta. Dersom politiet eller påtalemyndigheita har stadfesta statusen, har journalistane grunn til å stole på det.²² Det er derimot risikabelt å stole på andre kjelder når det gjeld spørsmålet om kva slags strafferettsleg status personen har (Hovlid & Aarli, 2020, s. 247).

At ei opplysing er offentleg og at journalistar har krav på *innsyn*, er likevel ikkje det same som at journalistar alltid har rett til å *publisere* opplysingane (Øy, 2013, s. 32). Journalistane må gjere ei sjølvstendig vurdering av kva dei vel å publisere. Jo lenger ut i saka ein kjem, jo lenger har etterforskinga kome, og jo sikrare haldepunkt har påtalemakta for at personen verkeleg kan ha gjort den straffbare handlinga. Difor er stadiet i straffesaka og den formelle statusen til den omtalte også eit moment i heilskapsvurderinga (Aarli, 2010, s. 309). Personar som er involverte i straffesaker, kan ha status som mistenkt, sikta, tiltalt, dømt eller frifunnen.

Høgsterett har sagt at det er «stor forskjell på omtale av en person som er mistenkt for en straffbar handling, og av den som ved endelig dom er funnet skyldig».²³ Personar som berre er *mistenkte*, bør som klar hovudregel ikkje identifiserast (Hovlid & Aarli, 2020, s. 248). Det same

21 Sjå påtaleinstruksen § 22-7 (for innsyn hos påtalemyndigheten) og forskrift om offentlighet i rettspleien § 7 (for innsyn hos domstolane).

22 Jf. Axel Springer AG mot Tyskland 2012 § 105.

23 Rt. 1999 s. 1742 på side 1748.

gjeld i utgangspunktet for personar som er *sikta*. I Landås-saka godtok Høgsterett at ei ukjend kvinne vart identifisert allereie då ho vart sikta for drap på ti pleiepasientar på eit eldrecenter (Aarli, 2010, s. 484). På bakgrunn av utviklinga i EMDs praksis, der personvernet har blitt tillagt meir vekt, blir det hevda at denne dommen ville vore brot på personvernet i EMK i dag (Aarli, 2010, s. 484). Journalistar har grunn til å vere forsiktige med å identifisere sikta personar. Etter at det er teke ut *tiltale* derimot, er åtgangen til å identifisere større, for då er bevisa sterkare. Som hovudregel må ein tiltalt person akseptere å bli identifisert (Hovlid & Aarli, 2020, s. 252). Det same gjeld dersom personen vert *domfelt*, med mindre retten har lagt ned påbod om anonymisering.²⁴ Desse hovudreglane gjeld likevel ikkje unntaksfritt. Dersom det sentrale i omtalen ikkje er å rapportere om rettspleia, men heller å underhalde publikum med detaljane i ei kuriøs straffesak, talar det for at identifisering er urettmessig (Eggen, 2002, s. 839).

Når straffa er *ferdig sona*, stiller saka seg annleis igjen. Då kan personen lettare ha vern mot å bli identifisert (Aarli, 2010, s. 326).

Innhald, form og konsekvensar av publiseringa

Under dette momentet vurderer domstolane kor alvorleg identifiseringa vil vere for personvernet til den omtalte. Fleire forhold inngår i denne vurderinga. Mellom anna legg EMD vekt på om identiteten til personen er kjend for offentlegheita frå før. Er identiteten allereie kjend for ålmenta, seier EMD at det er «no need to restrict the disclosure of her identity».²⁵ Ved vurderinga av om identiteten er kjend for ålmenta frå før, legg domstolen vekt på om berre lokale media eller også nasjonale media har publisert identiteten.²⁶

At identiteten er kjend frå før, utgjer likevel ikkje nokon *carte blanche* til å publisere namn og bilde på nytt. EMD seier at viss publisering av identiteten ikkje kan forsvarast i eit legitimt informasjonsbehov, men

24 Jf. Aarli (2010, s. 319) med tilvising til mellom anna Lappalainen mot Finland 2009. Påbod om anonymisering kan retten gje med heimel i domstollova § 199.

25 Egeland og Hanseid § 60. Tilsvarande Aleksey Ovchinnikov mot Russland 2010 § 49.

26 Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland 2017 § 50.

berre skal tilfredsstillere «the curiosity of a particular readership», er det grunn til å beskytte den omtalte mot «further airing».²⁷

Under dette momentet legg domstolane også vekt på om identifiseringa skjer i form av bilde eller namn. EMD har fleire gonger uttalt at identifisering i form av bilde utgjør «a more substantial interference» i personvernet enn identifisering i form av namn.²⁸ Bilde kan i større grad bidra til «psychological pressure» på personen, og det kan også i større grad ha «negative implications on a later social rehabilitation».²⁹ Det skal difor meir til for å publisere eit bilde enn berre eit namn. I avgjerla *Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland* aksepterte EMD eit rettsleg forbod mot å identifisere ein tiltalt med bilde.

Dreier det seg om unge lovbrytarar, legg domstolane også vekt på dette. EMD har uttalt at identifisering av lovbrytarar under den strafferettslege lågaldren kan være «particularly harmful» for lovbrytaren si moralske og psykiske utvikling.³⁰

Påverknad på straffeprosessen

Dei fem momenta vi no har gått gjennom, er generelle moment som EMD nyttar i alle saker om ærekrenkingar. EMD presiserer at lista ikkje er uttømmende og må tilpassast den konkrete saka domstolane har føre seg.³¹ I saker som gjeld identifisering av personar som vert straffefølgde, er påverknaden på straffeprosessen også eit moment. Under dette momentet legg domstolane mellom anna vekt på om personen har tilstått eller ikkje. I saka *Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland* hevda pressa at uskyldspresumsjonen ikkje gjaldt lenger, fordi den tiltalte hadde tilstått. EMD understreka at uskyldspresumsjonen gjeld sjølv om den tiltalte tilstår. Alle personar, også dei som tilstår, har rett til å bli sett på som uskuldelege fram til dei eventuelt blir dømde. Likevel peika EMD på at ei tilståing «might, under certain circumstances, have an impact on the balancing of the competing rights».³² Ei tilståing kan altså i visse tilfelle

27 Aleksey Ovchinnikov mot Russland 2010 § 50.

28 Eerikäinen m.fl. mot Finland 2009 § 70.

29 Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland 2017 § 54.

30 Aleksey Ovchinnikov mot Russland 2010 § 51.

31 Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy § 166.

32 Axel Springer Se and RTL Television GmbH mot Tyskland 2017 § 51.

bli vektlagt. I den konkrete saka vart tilståinga ikkje tillagt vekt, fordi den tiltalte hadde ei schizofren personlegdomsforstyrring. Domstolane måtte då vurdere nøye om tilståinga var påliteleg.

Kor stor vekt har dei ulike momenta?

Domstolane gjer ei heilskapsvurdering og seier ikkje så mykje om *kor stor* vekt dei ulike momenta har samanlikna med kvarandre. Både EMD og Høgsterett har likevel vore tydelege på at eitt moment står heilt sentralt i avveginga mellom ytringsfridomen og andre interesser: den allmenne interessa knytt til ytringane. Domstolane seier det skal mykje til for å gjere inngrep i ytringsfridomen når ytringane har allmenn interesse.³³ Motsett har ytringsfridomen snevrare rammer når ytringane manglar slik interesse.³⁴ Dette tilseier at det første momentet på EMDs momentliste, «contribution to a debate of general interest», er særleg viktig i heilskapsvurderinga i ærekrenkingssaker – også saker som gjeld identifi- sering av personar som blir straffefølgde.

Eit anna moment som er særleg viktig i ærekrenkingssaker, er påstan- dens «veracity», det vil seie faktagrunnlaget for påstanden. Som vist ovanfor vert faktagrunnlaget sterkare dess lenger ut i straffeprosessen saka kjem. Kva stadium saka er på, og kva slags formell status personen har, vert difor også tillagt stor vekt i heilskapsvurderinga.

Heilskapsvurderinga i presseetikken

Innleiing

Utgangspunktet i Ver Varsam-plakaten punkt 4.7 er at pressa skal vere varsam med å identifisere personar som vert omtalt i samband med «klanderverdige eller straffbare forhold». Omgrepet «klanderverdige forhold» er ikkje eintydig. Det omfattar handlingar som ikkje er straff- bare, men likevel resultat av uheiderleg, uetisk eller kritikkverdige åtferd (Helle & Strømme, 2016, s. 164). Vi tek ikkje føre oss sakene knytte til

33 Sjå for eksempel Høgsterett si avgjerd i Rt. 2015 s. 746 avsnitt 114.

34 Sjå for eksempel Von Hannover mot Tyskland 2004 §§ 65 og 66.

klanderverdige forhold i denne artikkelen, men berre saker knytte til straffbare forhold.

PFU-statistikken for 2021 viser at det var fem saker med brot på punkt 4.7.³⁵ I 2020 var det ingen saker med brot på dette punktet og i 2019 éi sak. Til samanlikning var det 36 brot på punkt 3.2 i 2021. Punkt 3.2 er det punktet som PFU oftast feller media på.

Vi skal no først gå gjennom momenta frå punkt 4.7 i Ver Varsam-plakaten. Til slutt drøftar vi kor stor vekt dei ulike momenta har i heilskapsvurderinga.

Kva for moment er relevante i vurderinga?

Moment som taler mot identifisering

Punkt 4.7 om identifisering er det lengste punktet i Ver Varsam-plakaten. Av punktet går det fram ei rekke moment som inngår i vurderinga av om identifisering er i tråd med god presseskikk. Først nemner punktet tre situasjonar der pressa skal vere særleg varsame med å identifisere, det vil seie moment som taler mot identifisering.

Den første situasjonen er «på eit tidleg stadium av etterforskinga». Fram til ein person har fått ein dom, er saksforholdet gjerne uavklart, og det er rom for at vedkomande vert frifunnen. Identifisering på eit tidleg stadium i saka kan dermed føre til uriktige og urimelege skuldingar og førehandsdøming av ein person. Dette momentet er ein gjengangar i PFU sine vurderingar av 4.7. Til dømes dreidde PFU-sak 027/21 seg om identifisering av ein mann som var tiltalt for seksuell omgang med barn under 16 år. Avisa som publiserte saka, meinte at mannen si tidlegare tilknytning til barne- og ungdomsidretten som trenar og idrettsleiar, og det at han var ein profilert person i området, gav eit rettmessig informasjonsbehov. PFU landa derimot på at identifisering på tiltalestadiet ikkje var i tråd med god presseskikk:

Det utvalget finner presseetisk problematisk i denne saken er identifisering på tiltalestadiet. Ver Varsom-plakaten (VVP) 4.7 sier at mediene skal være varssomme med å bruke navn og bilde på personer som omtales i forbindelse med

---

35 Statistikk for 2021, henta frå <https://presse.no/pfu/statistikk/>

straffbare forhold. Et slikt krav er begrunnet i at mediene ikke skal opptre som gapestokk i straffesaker.

Etter dom i første instans vil det vere meir nærliggande å vurdere at ein er utanfor området for den særlege varsamheit (Helle & Strømme, 2016, s. 174). Brurås peikar likevel på at det ikkje er nokon automatikk i at når dommen har falle, fell også årsaka til anonymisering bort (Brurås, 2020, s. 259). Sjølv om faren for feilaktig førehandsdøming er borte, skal det likevel gjerast ei vurdering basert på eit rettmessig informasjonsbehov før ein identifiserer. Brurås meiner eit slikt informasjonsbehov berre er tilstades «i de færreste sakene».

Den andre situasjonen der punkt 4.7. manar til særskilt varsamheit, er «i saker som gjeld unge lovbrytarar». Med unge lovbrytarar meinast iallfall dei som er under 18 år, men også unge vaksne vil kunne forståast som «unge» i denne samanheng (Helle & Strømme, 2016, s. 174). Ein skal likevel ikkje bli mykje over 20 år før ein ikkje lenger reknast som «ung lovbyrtar». Dette går til dømes fram av PFU-sak 067/21, som mellom anna dreidde seg om identifisering ved namn og bilde av ein 23 år gammal mann som var dømt for drap. PFU såg ikkje på denne alderen som grunnlag for særleg varsamheit. Formålet med å vere ekstra varsam med unge personar er at dei skal ha gode moglegheiter for å etablere eit liv etter at straffa er sona. Brurås argumenterer derimot for at dette burde gjelde alle lovbyrtarar, uansett alder (2020, s. 264–265).

Punkt 4.7 i Ver Varsam-plakaten seier også at pressa må være særleg varsam «i saker der identifiserande omtale kan føre til urimeleg belastning for tredjeperson». Med tredjeperson meinast dei som ikkje er direkte knytte til saksforholdet, men som likevel kan bli ramma av identifisering. Dette kan vere familie, barn og andre nærstående personar av den identifiserte, offeret for den straffbare handlinga eller vitne. I omgrepet *urimeleg* ligg det i praksis eit *unødvendigheitskrav* (Helle & Strømme, 2016, s. 175). Det vil seie at pressa mest mogleg skal skåne tredjepersonar som kan kome til å oppleve belastning ved identifisering. Basert på PFU sine vurderingar i denne samanheng er dette punktet heller sjeldan vektlagt, men i nokre saker blir det trekt fram. PFU-sak 037/21 er eitt eksempel å dette. Saka synleggjer nokre av PFU sine vurderingar

knytte til dette momentet, sjølv om PFU ikkje konkluderte med brot på punkt 4.7 i denne saka. Avisomtalen handla om ein gut som hadde ein vanskeleg barndom og vart yrkeskriminell. I saka fortel mannen om oppveksten med ein valdeleg far. Klagar er far (via advokat), som meiner seg urettmessig identifisert i eit lite lokalsamfunn, ved at sonen og eks-kona er identifisert med bilde og fornamn i saka. PFU peikar på at saka rammar faren hardt:

Sett i lys av hvor hardt denne artikkelen rammer klager, også med tanke på den nære krets, mener utvalget at avisen kunne tatt noe mer hensyn og i større grad anonymisert mor og sønn. PFU mener publiseringen er på grensen av hva som er akseptabelt.

Likevel meinte PFU at informasjonsbehovet i dette tilfellet vog tyngre enn omsynet til mannen. I PFU-sak 006/11 kom utvalet til motsett resultat. Saka gjaldt ei kvinne som var tiltalt for brot på straffe- og hundelova etter at hundane hennar skulle ha vore aggressive mot turgåarar. PFU uttalte at avisa hadde «gjeve for mange identifiserande og unødig detaljerte opplysingar, som særleg rammar uskuldig tredjepart, mellom anna i høve til ei gammal sak som gjeld familien til klagaren».

Moment som taler for identifisering

Etter å ha peika på desse tre situasjonane der pressa må vere særskilt varsame med identifisering, understrekar punkt 4.7 at identifisering må grunngjevast «i eit rettmessig informasjonsbehov». Med «rettmessig informasjonsbehov» er det meint at publikum har eit behov for å vite kven lovbrytaren er, utover rein nysgjerrigheit (Brurås, 2020, s. 256). Her må det gjerast skjønnsmessige vurderingar i kvar enkelt sak, og dermed vil ulike redaksjonar kunne vurdere spørsmålet om identifisering ulikt. Ver Varsam-plakaten gjev likevel ei viss rettleiing ved å nemne fire døme på situasjonar som kan gje eit rettkome informasjonsbehov.

Den første situasjonen er «ved overhengande fare for overgrep mot forsvarsause personar». Dette punktet gjeld i tilfelle der det er stor fare for gjentakning av kriminelle handlingar, slik at fleire kan bli ramma. Punktet vert ikkje nytta så ofte i praksis (Helle & Strømme, 2016, s. 170). I mange tilfelle vil ikkje redaksjonen vere i posisjon til å slå fast kor

vidt det er stor fare for overgrep mot forsvarslause personar. Når dette momentet kjem opp, kan det vere i saker om personar som har drive med svindel over lengre tid og kan kome til å lure fleire. Ein annan konkret situasjon der dette momentet kan vere aktuelt, er når pressa formidlar ei etterlysing frå politiet etter antekne farlege gjerningsmenn (Brurås, 2020, s. 257).

Den andre situasjonen er «ved alvorlege og gjentakne kriminelle handlingar». Dette punktet blir nytta vesentleg oftare enn det førre (Helle & Strømme, 2016, s. 170). I slike tilfelle er tanken at grov eller gjentakande kriminalitet kan gje eit rettkome behov for å kjenne vedkomande person sin identitet, fordi faren for samfunnsskade er stor. Det er derimot ingen automatikk i at ein kan identifisere i slike saker. Eit døme på at identifisering kunne grunnjevast i dette punktet, finn vi i PFU-sak 146/21. Her klaga ei kvinne som var dømt for drap på sine to søner, VG inn for PFU. VG hadde skrive ein artikkel om at kvinna var dømt til 21 år fengsel, og samstundes namngjeve kvinna. VG forklarte at vurderinga om identifisering var gjort ut frå at dette var ei særdeles grov kriminell handling og at barna var identifisert gjennom andre intervju. PFU kom til at saka ikkje var eit brot på 4.7 i VVP. Utvalet konstaterte at «den påklagede artikkelen handler om en svært alvorlig drapssak», der kvinna fekk 21 års fengsel, den maksimale tidsramma i norsk lov.

Også det neste punktet blir relativt ofte nytta i praksis. Det handlar om at identifisering kan vere forsvarleg når «identiteten eller samfunnsrolla til den omtalte har klar relevans til dei forholda som vert omtalte». I ei mindre straffesak der ein normalt sett ikkje ville identifisere, stiller saka seg annleis dersom lovbrottet er gjort av ein person med ein viss posisjon eller samfunnsrolle. Då er det nettopp personen som *er* saka, og det blir vanskeleg å ikkje identifisere (Brurås, 2020, s. 257). PFU har uttalt at personar i tiltrudde stillingar eller verv må tole at offentlegheita får kjennskap til at dei er involverte i straffbare eller klanderverdige forhold.³⁶ Det klassiske dømet på personar som må tole meir enn andre, er politikarar. Men også andre personar kan ha slike stillingar og rollar i samfunnet at dei i større grad må akseptere identifisering. Til dømes kom PFU til at ein

---

36 Se blant annet sak 169/10 og 313/11.

lege måtte akseptere å bli identifisert i PFU-sak 047/19. Saka handla om at legen hadde avslutta hjartemedisineringa av ei kvinne, og kvinna døydde kort tid etterpå. Legen klaga saka inn for PFU via advokat, og meinte han ikkje burde vore identifisert. PFU kom til at avisa ikkje hadde brote god presseskikk:

Det sentrale spørsmålet i en slik presseetisk vurdering er om offentligheten har et behov for å vite hvem personen er, og om dette behovet veier tyngre enn belastningen som det utgjør for vedkommende å bli identifisert. I dette tilfellet gjelder det en lege som gjentatte ganger skal ha feilbehandlet pasienter, feilbehandling som skal ha fått alvorlige konsekvenser. PFU mener av den grunn det var presseetisk akseptabelt å publisere legens navn.

Denne saka viser at fleire grunngevingar kan nyttast i same sak. PFU peikar her både på mannens samfunnsrolle som lege, at det dreidde seg om gjentekne handlingar og at handlingane var alvorlege.

Den siste situasjonen som er nemnt i punkt 4.7, er der «identifisering hindrar at uskuldir blir utsette for grunnlaus mistanke». Dette punktet vil kunne vere særleg aktuelt i samband saker frå til dømes mindre stader eller miljø, der fleire i ei mindre gruppe kan verte mistenkt som resultat av omtalen. I nokre tilfelle kan pressa kome i situasjonar der ein ikkje kan unngå å identifisere eller mistenkeleggjere uskuldir. I slike tilfelle vil det ligge føre sterke argument for å identifisere (Helle & Strømme, 2016, s. 172–173). Eit døme på at PFU nytta denne grunngevinga, har vi i ei sak som handla om ein lokalpolitikar som var meld til politiet for trygdesvindel (PFU-sak 176/06). PFU meinte identifisering kunne forsvarast for å unngå at andre folkevalde vart utsett for mistanke.

Kor stor vekt har dei ulike momenta?

Det er ikkje enkelt å seie noko eintydig og konkret om kor mykje vekt dei ulike momenta i 4.7 har i PFU sine vurderingar. Basert på sakene undersøkt i denne samanheng finn vi likevel nokre moment som dukkar opp fleire gonger og som ser ut til å vege tungt i vurderinga.

I svært mange tilfelle startar PFU med å understreke at den omtalte straffesaka som utgangspunkt har offentleg interesse. Dette er altså eit

vesentleg utgangspunkt. Vidare må ein vurdere den personlege belastninga ved identifisering, opp mot det rettmessige informasjonsbehovet som publikum eventuelt har for å få vite personens identitet.

Eit anna moment som er nemnt i fleire av PFU-sakene, er stadium i etterforskinga. Her er PFU klare på at jo tidlegare ein er i prosessen, jo viktigare er det å vere varsam med identifisering. Dersom det handlar om grove, kriminelle handlingar, som drap, vert dette også vektlagt som eit tungt argument for at det kan vere presseetisk forsvarleg å identifisere.

Samanlikning og konklusjon

Etter det føregåande er det mogleg å lage følgande tabell som oppsummerer momenta i skadeserstatningslova § 3-6a og Ver Varsam-plakaten punkt 4.7:

Tabell 1. Oversikt over moment i lova og Ver Varsam-plakaten

Moment som skal vektleggast under skadeserstatningslova § 3-6a	Moment i Ver Varsam-plakaten punkt 4.7
Bidrag til debatt av allmenn interesse	«Identifisering må grunnleggjast i eit rettkome informasjonsbehov. Det kan til dømes vere rettkome å identifisere når det er overhengande fare for overgrep mot forsvarslause personar, ved alvorlege og gjentekne kriminelle handlingar, [...] eller der identifisering hindrar at uskuldege blir utsette for grunnlaus mistanke»
Personens status (offentleg eller privat person)	Rettkome informasjonsbehov kan også ligge føre «når identiteten eller samfunnsrolla til den omtalte har klar relevans til dei forholda som vert omtalte»
Personens tidlegare oppførsel	
Metode brukt for å innhente informasjonen og informasjonens faktagrunnlag	«Ver særleg varsam ved omtale av saker på eit tidleg stadium av etterforskinga»
Innhald, form og konsekvensar	Vis særleg varsamheit «i saker som gjeld unge lovbrytarar, og i saker der identifiserande omtale kan føre til urimeleg belastning for tredjeperson»
Påverknad på straffesaka	

Vi ser at informasjonens allmenne interesse (det «rettkome informasjonsbehovet») er eit sentralt moment som vert tungt vektlegt i begge systema. Vidare blir personens rolle som offentleg eller privat person framheva

som eit eige moment av domstolane, medan Ver Varsam-plakaten systematiserer dette under punktet om rettmessig informasjonsbehov. Ein kan spørje om dette inneber at momentet har større vekt i pressejussen enn i presseetikken. Det er ingenting som tyder på det. Sjølv om domstolane kategoriserer dette som eit sjølvstendig moment, seier dei samstundes at momentet er nært knytt til den allmenne interessa.

Personens tidlegare oppførsel nemnast som moment av domstolane, men ikkje i Ver Varsam-plakaten. Dette momentet heng saman med personens status. Dei argumenta domstolane brukar under dette momentet, vil i presseetikken ofte bli plassert under vurderinga av samfunnsrolla til den omtalte. Har personen i stor grad eksponert seg sjølv, vil det spele inn på vurderinga av om han eller ho har ei samfunnsrolle som tilseier at identifisering kan forsvarast.

Eit anna moment som domstolane legg stor vekt på, er informasjonens faktagrunnlag. I Ver Varsam-plakaten er også dette meir spesifikt formulert, ved at stadiet i straffesaka blir trekt fram som moment. Stadiet i straffesaka heng saman med faktagrunnlaget for skuldinga. Jo lenger ut i prosessen straffesaka kjem, jo sikrare er politiet og påtalemakta, og jo sterkare blir faktagrunnlaget. Difor er det relevant å trekke inn kva stadium saka er på. Av same grunn er det også relevant å legge vekt på den formelle statusen til den omtalte – som mistenkt, sikta, tiltalt eller dømt. Her er det truleg ein viss skilnad mellom presseetikken og pressejussen. Medan pressejussen som hovudregel aksepterer identifisering når personen har blitt tiltalt, har vi ikkje funne ein slik hovudregel i presseetikken. Det same gjeld etter at personen har blitt dømt. Med mindre retten har lagt ned påbod om anonymisering, er det i utgangspunktet lov å identifisere domfelte personar. Ein tilsvarande hovudregel finn vi ikkje i presseetikken.

Under momentet «innhald, form og konsekvensar» legg domstolane vekt på fleire forhold. To av desse forholda er påpeika i Ver Varsam-plakaten: om saka gjeld ein ung lovbrytar og om omtale kan føre til urimeleg belastning for tredjeperson. Domstolane legg vekt på fleire forhold enn desse to. Det inneber likevel ikkje nødvendigvis ein stor skilnad mellom presseetikken og pressejussen på dette punktet. Det er viktig å hugse på at momenta i Ver Varsam-plakaten punkt 4.7 ikkje er ei uttømmende

liste over moment som kan inngå i vurderinga. PFU kan også vektlegg andre moment. I tillegg til momenta som står i punkt 4.7, har vi mellom anna funne eksempel på at PFU vektlegg at klagar sjølv har bidratt til identifiseringa, kor namnet eller bildet er plassert (på framsida eller nede i teksten) og kor saka er delt.³⁷

Domstolane er tydelege på at det er mindre rom for identifisering i form av bilde enn identifisering i form av namn. Dette vert også påpeika i presseetisk teori (Brurås, 2020, s. 266), men vi har ikkje funne uttalar frå PFU som er like tydelege som uttalene frå domstolane.

Det siste momentet domstolane trekker fram, påverknad på straffesaka, står heller ikkje i Ver Varsam-plakaten punkt 4.7. Dei forholda som domstolane legg vekt på under dette momentet, vil i presseetikken truleg trekkast inn under punkt 4.5 om førehandsdøming. Ei skilnad mellom presseetikken og pressejussen er nemleg at vi ikkje har eigne reglar om førehandsdøming i pressejussen. Saker som gjeld uskuldspresumsjonen og spørsmål om førehandsdøming blir også handsama under dei generelle reglane om ærekrenkingar. Dette viser igjen at Ver Varsam-plakaten på dette området har fleire og meir detaljerte punkt enn lovverket.

Etter dette må konklusjonen bli at vurderingane innafor pressejussen og presseetikken når det gjeld identifisering i straffesaker, er svært like. I den konkrete heilskapsvurderinga vert mange av dei same momenta trekte inn, og vekta av dei ulike momenta er også ganske lik. Det kan likevel synest som om domstolane legg endå større vekt enn presseetikken på stadiet saka er på i straffeprosessen. På tiltalestadiet er hovudregelen i jussen at identifisering er akseptabelt, og etter at dommen har falle, har den domfelte i utgangspunktet ikkje krav på anonymisering. Tilsvarande hovudreglar har vi ikkje funne i presseetikken. Det kan gje grunnlag for å seie at presseetikken er strengare enn jussen på dette området. Det kan likevel spørjast om dette først og fremst gjeld identifisering i form av namn, då domstolane ser ut til å trekke eit tydelegare skilje mellom identifisering i form av *namn* og identifisering i form av *bilde*, enn det PFU gjer.

---

37 Sjå til dømes PFU-sak 025/21.

Referansar

- Brurås, S. (2010). Orden i eget hus. Om selvjustisens fordeler og farer. I P. E. Kokkvoold (Red.), *Anti-festskrift til Norsk presseforbunds 100-årsjubileum* (s. 37–44). IJ-forlaget.
- Brurås, S. (2020). *Etikk for journalister* (6. utg.). Fagbokforlaget.
- Eggen, K. (2002). *Ytringsfrihet: Vernet om ytringsfriheten i norsk rett*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Helle, H. & Strømme, V. (2016). *Kommentatorutgave til Vær Varsom-plakaten*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hovlid, E. L. (2015). *Vern av privatlivets fred*. Gyldendal.
- Hovlid, E. L. (2017). Profesjonsetikk som rettskilde i norsk rett. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 247–281. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3096-2017-02-03-05>
- Hovlid, E. L. & Bjerke, P. (2018). Strengere enn jussen? *Norsk medietidsskrift*, 25(1), 1–21. <https://doi.org/10.18261/issn.0805-9535-2018-01-02>
- Hovlid, E. L. & Aarli, R. (2020). *Publiseringsregler for journalister*. Gyldendal.
- Høgberg, A. P. & Sunde, J. Ø. (2019). *Juridisk metode og tenkemåte*. Universitetsforlaget.
- Kvam, B. & Røssland, L. A. (1998). *Tilfeldig gapestokk: Pressens identifisering i kriminalsaker*. John Grieg Forlag.
- Grimstad, C. E. (2008). *Privatlivets ufred. Når ord og bilder krenker*. IJ-forlaget.
- Mæhle, S. S. & Aarli, R. (2016). *Fra lov til rett*. Gyldendal.
- NOU 2011: 12. (2011). *Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag*. Kultur- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-12/id647020/>
- NOU 2019: 10. (2019). *Åpenhet i grenseland. Bilder, film og lydopptak i helse- og omsorgstjenesten, barnevernet, skolen og barnehagen*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-10/id2643015/>
- Raaum, O. (2003). *Dressur i pressen: Selvjustis i internasjonalt perspektiv*. Universitetsforlaget.
- Røssland, L. A. (1999). *Presseskikkens samtale: Samtaleposisjonar for Norsk presseforbund sitt faglege utval: 1930–1972*. Fagbokforlaget.
- Strøm-Gundersen, T. T. (2019, 12. august). Derfor identifiserer Aftenposten nå den drapssiktede [Kommentar]. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/qLeGQo/derfor-identifiserer-aftenposten-naa-den-drapssiktede>
- Venli, V. F. (2022, 12. juni). *PFU er blitt pressens dømmende og lovgivende utvalg*. M24. <https://m24.no/120622-debatt-kommentar/pfu-er-blitt-presents-dommende-og-lovgivende-utvalg/497432>
- Øy, N. (1996). *Etiske klageorganer og forholdet til domstolene: Undersøkelse av rettsaker hvor etikk-klager også er påberopt*. IJ-forlaget.

- Øy, N. (2013). *Medierett for journalister*. IJ-forlaget.
- Wessel-Aas, J. (2014). *Pressefrihetens kår i 2014: Ett skritt frem – og to tilbake?* Institutt for samfunnsforskning. <https://hdl.handle.net/11250/2655710>
- Aarli, R. (2010). *Offentlig rettergang: Publikums adgang til innsyn i og omtale av straffesaker*. Cappelen Damm.
- Aarli, R. (2021). *Dokumentoffentlighet i straffesaker*. En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/dokumentoffentlighet-i-straffesaker/id2891967/>
- Aarli, R. & Mæhle, S. S. (2018). *Juridisk metode i et nøtteskall*. Gyldendal.
- Aarli-Grøndalen, R. & Silvola, N. M. (2020, 28. september). Advarer mot «jussifisering» av Vær Varsom-plakaten. Journalisten.no. <https://journalisten.no/kildeutvalget-kortnytt-norsk-presseforbund/advarer-mot-jussifisering-av-vaer-varsom-plakaten/429477>

